

BREAKING FREE: SECURITATEA GAZELOR NATURALE ȘI DECARBONIZAREA ÎN EUROPA DE SUD-EST

Policy Brief No. 130, martie 2023

Invazia Rusiei în Ucraina a scos la iveală vulnerabilitățile Europei în ceea ce privește securitatea energetică și climatică. Aceasta a exacerbat criza energetică cauzată de deficitul de aprovizionare cu gaze pe piețele globale.¹ A evidențiat dependența excesivă a multor state membre ale UE, în special a Germaniei și Italiei, de importurile de combustibili fosili din Rusia.² Țările din Europa de Sud-Est (ESE) sunt deosebit de vulnerabile la riscurile de securitate energetică și climatică generate de criză. Pentru a le aborda, guvernele din Europa de Sud-Est trebuie să transforme sectoarele energetice din regiune în următorul deceniu prin eliminarea treptată a producției de energie pe bază de combustibili fosili și prin investiții masive în surse regenerabile. Criza energetică ar putea oferi impulsul atât de necesar pentru **alinarea priorităților politicii energetice a regiunii la cele ale UE**.³

Un element-cheie al acestei strategii pe termen lung este eliminarea treptată a gazelor naturale din consum. Consumul de gaze naturale în Europa de Sud-Est a stagnat și a fost în scădere în cea mai mare parte a anilor 2010 din cauza mai multor factori, printre care: îmbunătățirea eficienței energetice, trecerea la electricitate (și chiar revenirea la biomasă în unele țări) și concurența limitată din cauza liberalizării și integrării nefinalizate a pieței gazelor naturale. Cu toate acestea, tendința s-a schimbat, în special în Grecia, unde **gazele naturale au înlocuit treptat cărbunele în mixul de generare a energiei electrice**. Având în vedere pla-

PUNCTE CHEIE

- Țările din Europa de Sud-Est sunt deosebit de vulnerabile la **riscurile de securitate energetică și climatică care** decurg din criza energetică cauzată de deficitul de aprovizionare cu gaze pe piețele globale și exacerbată de reducerea exporturilor de gaze ale Rusiei după invazia Ucrainei.
- Pentru a le soluționa, guvernele țărilor din Europa de Sud-Est trebuie să transforme sectorul energetic al regiunii în următorul deceniu prin **eliminarea treptată a producției de energie pe bază de combustibili fosili** și prin investiții masive în surse regenerabile.
- Un element-cheie al acestei strategii pe termen lung este **eliminarea treptată a gazelor naturale**, deoarece reducerea cererii de gaze îmbunătățește direct **securitatea** aprovizionării, fără a înlocui pur și simplu o dependență de aprovizionare cu alta.
- Rusia rămâne unul dintre principalii furnizori de gaze naturale pentru regiunea Europei de Sud-Est, dar în prezent sunt disponibile **opțiuni de diversificare**, cum ar fi importurile din Azerbaidjan și gazele naturale lichefiate (GNL).
- În toate scenariile evaluate de securitate a aprovizionării cu gaze naturale și de decarbonizare, **politicile de reducere a cererii de gaze naturale** pot atenua vulnerabilitatea Europei de Sud-Est la șantajul Rusiei și pot contribui la o mai mare securitate energetică și climatică.
- Mobilizarea întregului potențial al României pentru reducerea cererii de gaze naturale ar putea face din România un **exportator net**, fără a fi nevoie de investiții suplimentare în producția de gaze naturale, care se preconizează că se va dubla până în 2030.
- În cazul Bulgariei și al Greciei, reducerea cererii de gaze naturale nu ar elimina **dependența lor de importuri**, dar ar reduce necesarul de importuri în termeni volumetrici, permițând diversificarea aprovizionării fără a fi nevoie de **investiții suplimentare în infrastructură** sau de noi contracte de furnizare.
- Guvernele din Europa de Sud-Est trebuie să se asigure că Rusia nu **eludează sancțiunile impuse Gazprom** prin intermediari cu legături strânse cu compania rusă sau prin aprovizionarea regiunii Europei de Sud-Est cu încărcături de GNL.
- Bulgaria, Grecia și România trebuie să semneze acorduri de solidaritate, după modelul altor state membre ale UE, pentru a **optimiza alocarea volumelor limitate de** aprovizionare alternativă cu gaze naturale care intră în regiune.

¹ Center for the Study of Democracy, *EU Energy and Climate Security Strategy to Counter the Russian Aggression in Europe*, Policy Brief No. 108, March 2022.

² Vladimirov, M. Rangelova, K., and Dimitrova, A., *The Great Energy and Climate Security Divide: Accelerated Green Transition vs. the Kremlin Playbook in Europe*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2022.

³ Center for the Study of Democracy, *Energy Transition Governance for Better Energy Security in Europe*, Policy Brief No. 88, Sofia, October 2019.

nurile de creștere a capacității de gaze naturale până în 2030, dependența regiunii de gaz ar putea crește semnificativ.

Strategia de eliminare treptată a gazului este esențială, deoarece ar **reduce**, de asemenea, **riscurile legate de securitatea aprovizionării cu gaz**. La un an de la invazie, Gazprom rămâne unul dintre cei mai importanți furnizori din Europa de Sud-Est. Chiar și Bulgaria, care a fost primul stat membru al UE căruia i-au fost sistate livrările de gaze rusești la sfârșitul lunii aprilie 2022, continuă să importe gaze rusești prin conducte indirecte din Grecia, unde două dintre cele mai mari companii de gaze au acceptat schema de plată pe bază de ruble a Gazprom și au continuat să execute acordurile de furnizare pe termen lung cu compania rusă. În același timp, TurkStream, care livrează în continuare gaz rusesc în Europa de Sud-Est prin Bulgaria, este în prezent cea mai mare sursă unică de exporturi de gaz rusesc către Europa, cu aproximativ 10 miliarde de metri cubi pe an (bcm/an).

În ciuda blocării gazului rusesc, sunt acum disponibile opțiuni de diversificare, cum ar fi importurile din Azerbaidjan și gazele naturale lichefiate (GNL). Jucătorii de pe piața angro a gazelor naturale au crescut, de asemenea, importurile alternative, înlocuind între 4 și 5 miliarde de metri cubi/an de gaz rusesc. Înainte de criza energetică, TurkStream a limitat potențialul pentru proiectele de diversificare, sporind dependența regiunii de Gazprom, deoarece alte opțiuni păreau neviabile din punct de vedere comercial.⁴ Cu toate acestea, creșterea bruscă a prețurilor la gaze, cauzată în mod ironic de presiunea exercitată de Rusia asupra piețelor europene de gaze, a făcut ca toate **interconectările regionale prin gazoducte, instalațiile de depozitare și instalațiile de regazificare a GNL să devină finanțabile**.

Viziuni alternative pentru securitatea gazelor naturale în 2030

Acest *policy brief* analizează trei scenarii probabile diferite pentru securitatea aprovizionării cu gaze naturale în trei state membre cheie ale UE și NATO din Europa de Sud-Est: Bulgaria, România și Grecia,

⁴ Nitzov, B., and Rangelova, K., *How to Deal with Kremlin's Desire to Starve Europe of Energy: The Case of Nord Stream 1 and Beyond*, CSD Working paper, August 2022

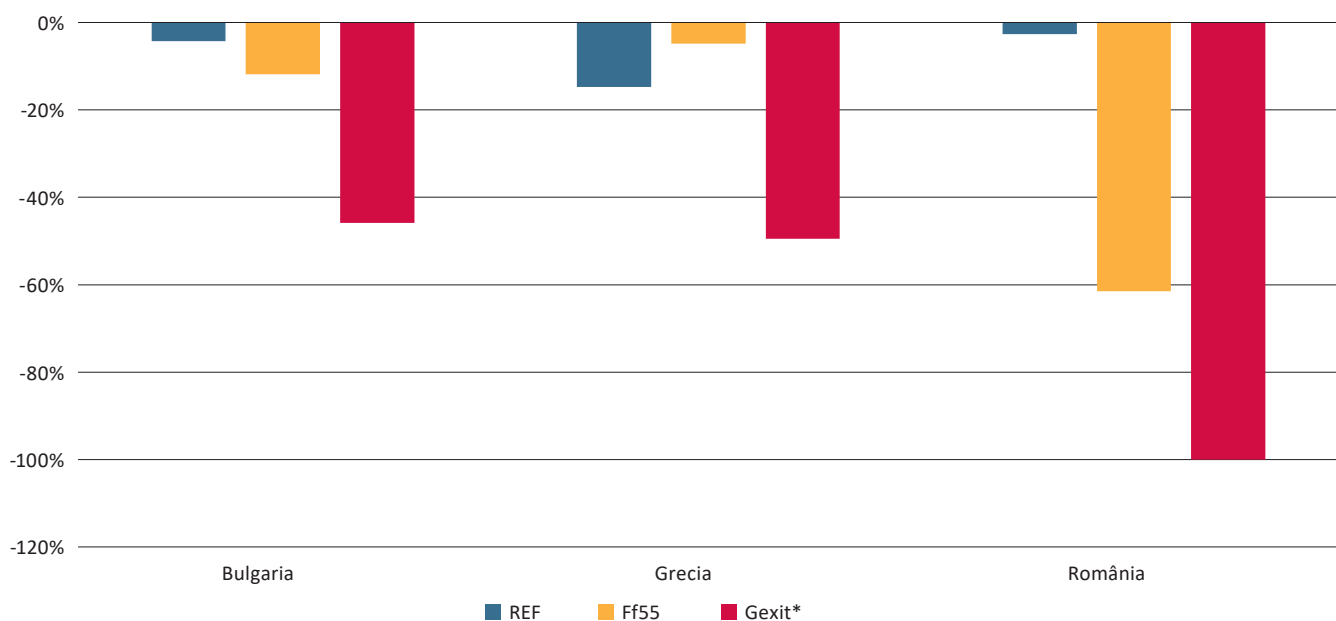
până în 2030.⁵ Acesta prezintă trei viziuni politice privind rolul gazelor naturale în mixul energetic al regiunii, pe baza **potențialului de eliminare treptată a gazelor naturale în sectoarele energiei electrice, industriei și construcțiilor**. Cele trei scenarii au fost selectate pentru relevanța lor ridicată pentru factorii de decizie politică și pentru diversitatea traiectoriilor de eliminare treptată a gazelor naturale pe care le oferă:

- **Scenariul de referință al UE (REF):** Acesta este un scenariu de referință furnizat de Comisia Europeană, care face un bilanț al cadrului de politici deja în vigoare. Acesta acoperă toate statele membre ale UE și oferă proiecții macroeconomice, energetice, climatice și de transport, cu un orizont de timp de 2050.
- **Fit for 55 – scenariul MIX (Ff55):** Acesta este unul dintre cele trei scenarii de politică pentru punerea în aplicare a ofertei europene Green Deal oferite de Comisia Europeană. Acesta modelează un semnal puternic al prețului carbonului, extins la transportul rutier și la clădiri, în combinație cu o intensificare a politicilor naționale de decarbonizare în sectoarele energiei și transporturilor. Acesta oferă proiecții macroeconomice, energetice, climatice și de transport pentru orizontul de timp 2030.
- **Scenariul accelerat de eliminare treptată a gazelor (Gexit):** Acesta este un scenariu la nivelul UE pentru atingerea neutralității emisiilor de dioxid de carbon până în 2050, prin accelerarea cât mai mult posibil, în mod realist, a eliminării treptate a gazelor naturale.⁶ Rezultatele acestui studiu acoperă sectoarele industriei, clădirilor și încălzirii urbane. Rezultatele din sectorul energiei electrice sunt încă preliminare.
- Punerea în aplicare a unor politici ambițioase de decarbonizare care să reducă cererea de gaze naturale poate reduce în mare măsură vulnerabilitatea Europei de Sud-Est la șantajul Rusiei și poate **contribui la consolidarea securității energetice și climatice**.⁷ Stimularea eficienței

⁵ Rangelova, K., and Vladimirov, M., *The Future of Natural Gas in Southeast Europe: Diversification and Phaseout after the Russian Invasion in Ukraine*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2023.

⁶ Cadrul de modelare pentru acest scenariu se bazează pe activitatea desfășurată de Artelys, TEP Energy și Institutul Wuppertal, precum și pe consultări cu experți naționali.

⁷ Center for the Study of Democracy, *Tackling the Energy and Climate Security Conundrum in Southeast Europe*, Policy Brief, No. 110, May 2022.

Figura 1. Securitatea importului de gaze naturale – 2030 față de 2021 în cele trei scenarii alternative

Sursa: CSD pe baza ECSRI.

energetice și a electrificării în diferite sectoare, împreună cu cogenerarea biomasei pentru încălzirea urbană și pentru procesele industriale de înaltă temperatură, cum ar fi producția de produse chimice, ar putea atenua pe deplin riscurile de securitate legate de importurile de gaze naturale în România, producătorul critic de gaze din regiune, până în 2030. Mobilizarea întregului potențial al României pentru reducerea cererii de gaze naturale ar putea face din România un exportator net, fără a fi nevoie de investiții suplimentare în producția de gaze naturale, care se preconizează deja că se va dubla până în 2030⁸.

În cazul Bulgariei și al Greciei, reducerea cererii de gaze naturale nu ar elimina dependența lor de importuri, dar ar reduce necesarul de importuri în termeni volumetrici. Această scădere ar facilita **diversificarea aprovizionării fără a fi nevoie de investiții suplimentare în infrastructură** sau de încheierea de noi contracte de aprovizionare pe termen lung. Acest lucru este deosebit de dificil în contextul actual al unei piețe globale restrânse, cu o concurență acerbă din partea marilor consumatori din Europa, cum ar fi Germania și

Italia, precum și din partea Chinei și a restului Asiei. În acest mediu de piață, țările din Europa de Sud-Est care doresc să încheie noi contracte de furnizare se vor confrunta cu dificultăți în obținerea unor oferte de preț favorabile.

Piatra de temelie a securității importurilor de gaze naturale din Europa de Sud-Est este **diversificarea în afara Rusiei**. În prezent, Grecia are cea mai diversificată combinație de importuri din regiune, cu un scor de diversificare în 2021 de aproape trei ori mai mare decât cel al Bulgariei și al României, care au avut aproape același scor cu o pondere de 80% a gazelor rusești în totalul importurilor. Cu toate acestea, Grecia se bazează încă în mare măsură **pe gazul rusesc, reprezentând 41% din totalul importurilor sale**, cu un volum similar cu cel al importurilor totale ale Bulgariei, de aproximativ 2,7 miliarde de metri cubi/an.

Potențialul unei ieșiri din sectorul gazelor

Europa de Sud-Est are un potențial uriaș neexploatat de reducere a cererii de gaze naturale. Performanțele scăzute în materie de eficiență energetică ale sectoarelor industriei și construcțiilor prezintă câteva opțiuni de reducere a consumului de gaze naturale. În plus, transformarea inteligentă a sectorului energiei electrice ar putea contribui la evitarea blocajului în sectorul ga-

⁸ Deși este fezabil din punct de vedere tehnic, scenariul GEXIT nu reprezintă, totuși, o evoluție probabilă din punct de vedere politic, dat fiind angajamentul actual al României de a extinde rețeaua de distribuție de gaze naturale, de a investi în noi termocentrale pe bază de gaze și de a dezvolta rezervele de gaze din Marea Neagră pentru a acoperi această nouă cerere anticipată.

zelor și la exploatarea potențialului enorm de energie regenerabilă al regiunii pentru a accelera electrificarea diferitelor sectoare economice.

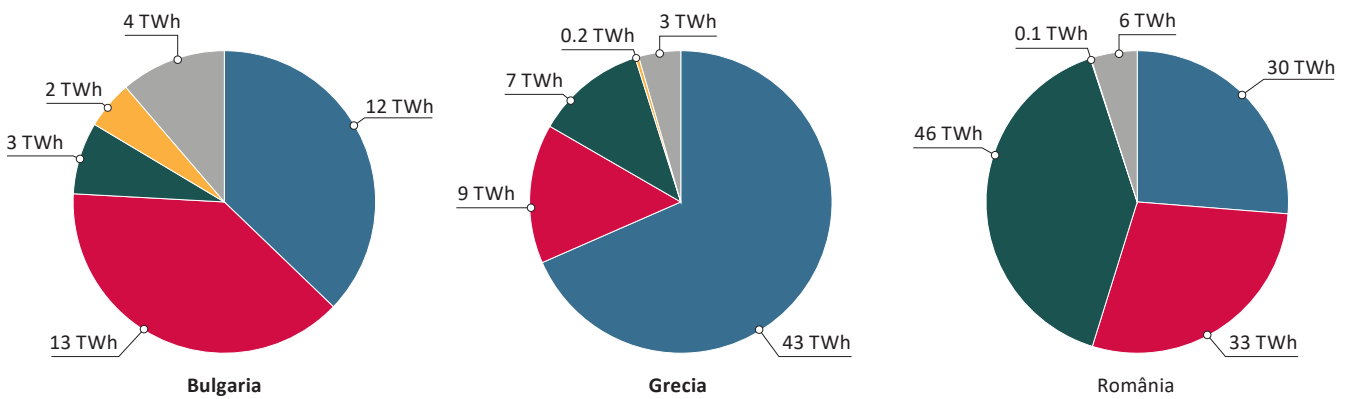
Scenariul de **eliminare accelerată a gazelor naturale**, care explorează potențialul maxim de reducere a cererii până în 2030, estimează că peste 6 miliarde de metri cubi de gaze naturale pot fi eliminate treptat în Bulgaria, România și Grecia până în 2030, comparativ cu scenariul de referință al UE. Posibilitățile de reducere a consumului de gaze naturale variază foarte mult în cele trei țări, din cauza rolului foarte diferit pe care gazele naturale îl joacă în mixurile energetice ale celor trei țări respective.

În scenariul **"Fit for 55"**, consumul de gaze naturale în regiune scade cu mai puțin de jumătate din

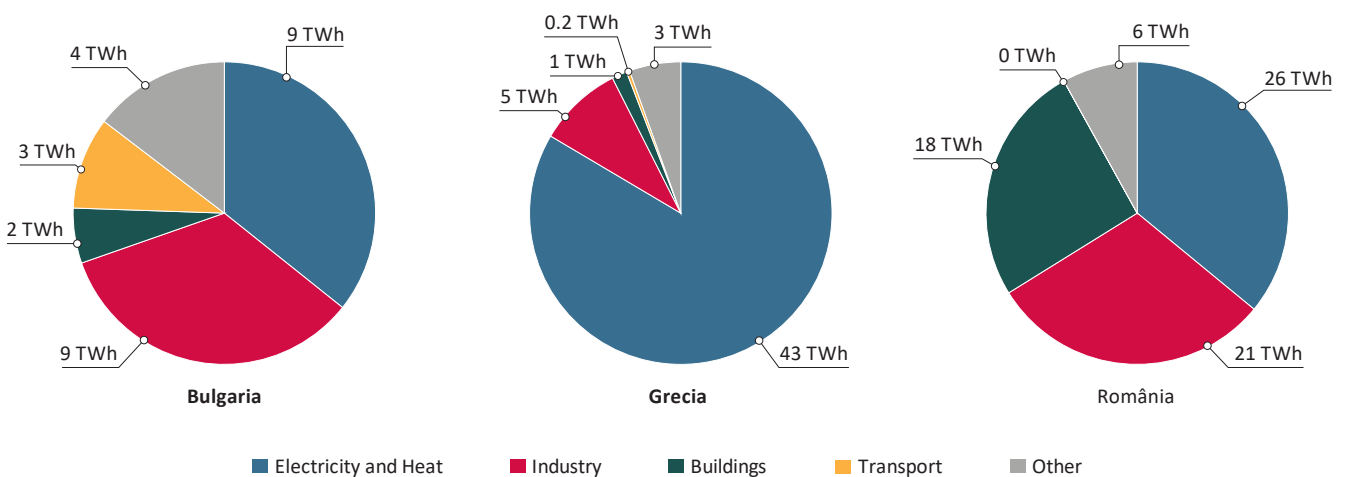
ceea ce este posibil, ceea ce reflectă necesitatea unor **politici sectoriale** mai bine orientate pentru stimularea adoptării de surse de energie alternativă și de noi tehnologii în toate sectoarele. Acest lucru este deosebit de relevant pentru Grecia, unde cererea de gaze crește chiar ușor în acest scenariu, în principal datorită **producției extinse de energie electrică pe bază de gaze**. Grecia are în pregătire cinci noi centrale electrice pe bază de gaz, cu o capacitate totală de peste 4 GW. Una dintre aceste centrale a intrat deja în funcțiune în regim de probă de la începutul anului 2023, în timp ce celelalte patru sunt așteptate să înceapă să funcționeze între 2024 și 2025. În România, există proiecte pentru trei noi mari termocentrale pe gaze cu finanțare europeană, precum și pentru mai multe noi capacități în cogenerare (CHP), totalizând circa

Figura 2. Cererea de gaze naturale pe sectoare în 2021 și în 2030 (în scenariul de eliminare accelerată a gazelor naturale)

2021

2030, scenariul Accelerated Gas Phaseout

Sursa: CSD pe baza datelor de la Eurostat, Institutul Wuppertal, TEP Energy, Artelys.

4 GW de capacitate nouă pe gaze până în 2029⁹. Cu toate acestea, riscul unei întoarceri la zero rămâne ridicat, deoarece strategia energetică națională este în schimbare din cauza instabilității politice din țară începând cu 2021.

Sectorul clădirilor are cel **mai mare potențial de reducere a cererii de gaze naturale din Europa de Sud-Est până în 2030**, reprezentând jumătate din totalul economiilor de gaze estimate în **scenariul de eliminare accelerată a gazelor naturale**. Pentru a permite o decarbonizare profundă a sectorului, este necesară o strategie politică cuprinzătoare bazată pe electrificare, eficiență energetică și un accent deosebit pe reducerea riscurilor de sărăcie energetică.

Rolul gazelor naturale în sectorul clădirilor a crescut semnificativ în Europa de Sud-Est, în special în România, unde cazanele individuale pe gaz au înlocuit încălzirea urbană și biomasa, făcând din **gazele naturale sursa dominantă de energie pentru încălzire, în special în zonele urbane**. În timp ce consumatorii greci și bulgari se confruntă cu stimulente puternice pentru a renunța treptat la gazele naturale în clădiri din cauza prețurilor ridicate, guvernul român a introdus plafoane de preț la gazele naturale pentru gospodării, fără obiective de economisire a gazelor. Gazificarea a fost mai puțin explozivă în Grecia, unde gazele naturale reprezintă mai puțin de 10% din cererea de încălzire în clădiri. Eliminarea treptată a gazului în Bulgaria este cea mai puțin dificilă, deoarece doar 2,5% dintre gospodării sunt conectate direct la rețeaua de gaze.¹⁰

Dezbaterea privind tranziția energetică în Europa de Sud-Est rămâne dureros de mioapă, ignorând problema critică a decarbonizării industriale. Regiunea are nevoie de o **transformare industrială profundă pentru a-și asigura competitivitatea economică în următorii ani**. Intensitatea energetică și materială ridicată a industriilor naționale oferă o mare oportunitate pentru introducerea de măsuri de eficiență energetică și de inovare de tip „fructul cel mai ușor de obținut”. Aceste acțiuni pot duce la reduceri considerabile ale cererii de gaze naturale deja până în 2030 și pot contribui la îmbunătățirea securității energetice și climatice. Creșterea bruscă a prețurilor la gazele naturale a oferit deja stimulente puternice actorilor din industrie pentru a investi în eficiența energetică și în schimbarea combustibililor și a tehnologiilor, contribuind la

economiile mari de gaze realizate în 2022 în întreaga regiune. Cu toate acestea, trebuie să se facă mai mult pentru a schimba alegerile comerciale pe termen lung. În schimb, guvernele regionale cu agende politice pe termen scurt au ales să împrăște sectorul cu bani din elicopter în ceea ce privește subvențiile energetice generoase, fără condiționalități, ceea ce ar putea să înrădăcineze și mai mult modelele actuale de consum.

Ce urmează?

Rezolvarea legăturii dintre securitatea gazelor naturale și eliminarea treptată ar necesita ca guvernele țărilor din Europa de Sud-Est să ia o serie de **măsuri pe termen scurt și lung** care să plaseze regiunea pe o cale coerentă de **decuplare strategică** de Rusia și de neutralitate din punct de vedere al emisiilor de dioxid de carbon:

Securitatea aprovizionării

- să stabilească în mod clar că **dependența de importurile de petrol și gaze din Rusia este** unul dintre principalii piloni ai strategiilor de securitate energetică și climatică ale țărilor respective.
- Asigurați-vă că Rusia nu eludează sancțiunile impuse Gazprom prin **intermediari cu legături strânse cu compania rusă** sau prin aprovizionarea regiunii Europei de Sud-Est cu încărcături de GNL. Livrările de GNL rusesc către Europa au crescut de zece ori în 2022, în principal către Franța și țările din sudul Europei, inclusiv Grecia.
- Guvernele regionale ar trebui să permită ca toate contractele de furnizare pe termen lung cu Gazprom să expire până la mijlocul anilor 2020. Clienții companiei rusești ar trebui să încerce să **renegocieze acordurile existente pentru a permite o mai mare flexibilitate** și să înlocuiască volumele contractate cu o aprovizionare alternativă.
- să finalizeze strategiile de **diversificare a gazelor din** regiune pe termen mediu prin finalizarea unor proiecte strategice, cum ar fi interconectori regionali de gaze, instalații de depozitare și instalații de regazeificare a GNL.
- Importurile de gaze la **terminalele de regazeificare a GNL** din Grecia și Turcia ar juca un rol crucial în menținerea securității aprovizionării cu gaze. Este imperativ ca Bulgaria, Grecia și România să semneze

⁹ Ministerul Mediului, aprilie 2023, Strategia pe Termen Lung pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, <http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/LTS%20-%20Versiunea%201.0%20-%20Ro%20-%202005.05.2023.pdf>

¹⁰ Asociația bulgară Gaze naturale, date generale, în [Bulgaria](#).

acorduri de solidaritate după modelul altor state membre ale UE pentru a optimiza alocarea volumelor limitate de aprovizionare alternativă cu gaze care intră în regiune. .

- evitarea încheierii de **acorduri de furnizare de GNL pe o perioadă mai mare de 5 ani**, care reprezintă, de asemenea, contractul mediu standard de **furnizare a** gazelor naturale în cea mai mare parte a Europei. Ar trebui să se acorde prioritate noilor terminale de regazeificare plutitoare închiriate temporar, mai degrabă decât instalațiilor fixe, a căror viabilitate comercială este îndoielnică.
- Criza privind securitatea aprovizionării nu ar trebui să fie o justificare pentru înlocuirea dependenței de un furnizor de gaze cu un alt furnizor. Acolo unde este posibil, țările din Europa de Sud-Est ar trebui să **stabilească acorduri de aprovizionare cu țările prietene**, astfel încât acestea să se bazeze pe relații comerciale care să faciliteze intrarea capitalului constructiv în regiune.
- Țările din Europa de Sud-Est ar trebui să asigure **reversibilitatea** fizică și contractuală a **conductelor de interconectare existente**, precum și a conductei de tranzit transbalcanice, care nu mai este utilizată de Gazprom, pentru a permite realizarea coridorului vertical de gaze sud-nord care să conecteze aprovizionarea alternativă din Mediterana cu piețele din Europa Centrală și, cel mai important, cu Ucraina.
- Ar trebui introdus un **mecanism comun de achiziție de gaze la nivelul UE**, care să asigure stocuri de gaze și să realizeze economii de scară în mobilizarea unor surse alternative de aprovizionare cu gaze.

Eliminarea treptată a gazelor și decarbonizarea:

- Lansarea **licitațiilor de răspuns la cerere** pentru a accelera reducerea cererii de gaze naturale dincolo de economiile de energie din 2022, prin contribuții voluntare din partea întreprinderilor, în funcție de piață.
 - Un risc-cheie în materie de securitate a aprovizionării rămâne **potențialul neexploatat al eficienței energetice**. Reducerea consumului global de gaze va însemna mai puține importuri de combustibili fosili și, astfel, o mai mare independență energetică. Țările din Europa de Sud-Est ar trebui să
- întreprindă o strategie accelerată de investiții în eficiența energetică, concentrându-se în special pe gospodăriile sărace în energie și prin intermediul unor programe de renovare profundă pentru a reduce consumul mai repede decât obiectivele actuale pentru 2030.
 - Reducerea rolului general pe care gazele naturale îl joacă în mixul energetic prin înlocuirea acestora cu **energie regenerabilă de origine locală**. Acest lucru ar limita nu numai expunerea la importurile rusești și la riscurile geopolitice, ci și la volatilitatea inerentă a prețurilor combustibililor fosili.
 - **Eliminarea treptată a gazelor naturale** este posibilă dacă regiunea își intensifică eforturile pentru:
 - Înlocuirea gazului natural pentru încălzire prin **introducerea pompelor de căldură** și electrificare;
 - Accelerarea investițiilor în eficiența energetică, cu accent special pe **gospodăriile cu consum redus de energie**;
 - Accelerarea **proiectelor de energie eoliană offshore și de stocare a energiei** pentru a înlocui utilizarea centralelor electrice pe bază de gaze naturale pentru acoperirea vârfurilor de cerere de energie;
 - evitarea blocajului în sectorul gazelor naturale prin eliminarea oricăror noi proiecte de transport de gaze naturale și de centrale electrice pe bază de gaze naturale finanțate de UE, cu excepția cazului în care acestea contribuie la reducerea **riscurilor de aprovizionare cu gaze naturale pe termen scurt și mediu**. Optimizarea utilizării infrastructurii de gaze existente ar putea limita necesitatea unei extinderi majore a activelor existente în domeniul gazelor naturale.
 - evitarea unei **absorbții albastre a hidrogenului, bazată pe** utilizarea sporită a gazelor naturale sau pe extinderea inutilă a rețelelor de transport de gaze existente sau construirea de noi rețele de transport de gaze reutilizate pentru transportul hidrogenului.
 - Guvernele din regiune ar trebui să își coreleze **strategia privind hidrogenul cu un angajament ferm de a utiliza sursele de energie regenerabilă** numai pentru producția de hidrogen.
 - O eliminare completă a gazelor naturale nu este posibilă fără **măsuri majore de decarbonizare industrială**, orientate spre electrificarea producției, în special în sectoarele cu cea mai mare intensitate energetică, cum ar fi mineritul, metalurgia și cimentul.